

REGELE MIHAI ȘI BASARABIA. O POVESTE UITATĂ DE NEUITAT

Critic și istoric literar la Departamentul de Istorie Literară al Institutului de Filologie Română „A. Philippide” – Academia Română, filiala Iași. Deține un Master în Literatură comparată, Hermeneutică literară și Estetică la aceeași universitate (2002). Bursier al Universității „Aristotel” din Salonic, Grecia, cu specializare în limba, cultura și civilizația neogreacă (1998). Doctor în Științe umaniste, Istoria literaturii române, din 2011, cu o lucrare despre ambivalența tiparelor clasice în opera lui Mihai Eminescu. Din 1990 publică în revistele științifice și culturale „Philologica Jassyensia”, „Convorbiri literare”, „Intertext”, „Anuar de lingvistică și istorie literară”, „Akademos”, „Postmodernisme”, „Journal of Humanistic and Social Studies”, „Romanian Kukai”, „Acta Jassyensia Comparationis”, „Hermeneia”, „Journal of Romanian Literary Studies”, „Studii și cercetări științifice”, „Territorial Identity and Development” ș.a. Redactor la revista de cultură poetică „Poezia” (1999–2006); redactor la revista științifică „Philologica Jassyensia” (2005); colaborator la revista „Dacia Literară” (2009–2014); în 2014 face parte din *editorial board* al revistei științifice „International Journal of Literature and Arts” (New York). Colaborator la diverse granturi naționale și internaționale și la un proiect transfrontalier PHARE. Autor al volumului de studii culturale *Ambivalența tiparelor clasice în opera eminesciană*, publicat la București în 2013. Co-autor la șapte lucrări de referință în domeniu, dintre care cea mai importantă este *Dicționarul General al Literaturii Române* (7 volume, două ediții – 2009; 2016), apărut sub egida Academiei Române. Membru în echipa de elaborare a proiectului *Enciclopedia Scrierilor Memorialistice Românești*. Proiect personal (în colaborare cu S. Drăgulănescu): *Orientări în dinamica paradigmelor literare din proza europeană actuală între postmodernism și metamodernism*.

Amalia DRĂGULĂNESCU

Regele Mihai și Basarabia. O poveste uitată de neuitat

Rezumat. Articolul prezintă liniile de forță ale studiului Alionei Grati Regele Mihai și Basarabia. O poveste uitată de neuitat (București: Eikon, 2021). Investigația se bazează pe istoria compusă din mărturii orale și din documente indirecte. În același timp, acesta se arată ca un exercițiu de admirație critică privind legenda și persoana reală a Regelui Mihai, precum și situarea acestei personalități față de destinul sinuos și mișcător al Basarabiei. Proiecțiile literare, atâtea câte există, constituie forme de rezistență la mecanismele de spălare a creierului ale istoriografiei oficiale și, totodată, mijloace de păstrare a memoriei. Efectuând o dificilă operație de translare a imaginii regelui din istoria reală, atât cât poate fi omenește cunoscută din sursele indirecte, într-un auroral illo tempore, din relatare în parabolă, din realitate în ficționalitate, cartea se impune prin stilul liber, pe alocuri colocvial, în sensul bun al cuvântului.

Cuvinte-cheie: Regele Mihai I, Basarabia, istorie orală, folclor contemporan.

King Mihai and Bessarabia. A Forgotten Unforgettable Story

Abstract. The article presents the lines of force of the study of Aliona Grati King Mihai and Bessarabia. An unforgettable unforgettable story (Bucharest: Eikon, 2021). The investigation is based on history composed of oral testimony and circumstantial documents. At the same time, it is shown as an exercise in critical admiration regarding the legend and the real person of King Michael, as well as the location of this personality in relation to the winding and moving destiny of Bessarabia. Literary projections, as far as they exist, constitute forms of resistance to the brainwashing mechanisms of official historiography and, at the same time, the means of preserving the memory. Carrying out a difficult operation of translating the image of the king from real history, as much as it can be known to mankind from indirect sources, in an auroral illo tempore, from narrative to parable, from reality to fictionality, the book imposes itself through its free, sometimes colloquial style, in the good sense of the word.

Keywords: King Mihai I, Bessarabia, oral history, contemporary folklore.

Cartea de față – Aliona Grati, *Regele Mihai și Basarabia. O poveste uitată de neuitat*, Editura Eikon, București, 2021, 314 pagini – reprezintă, după afirmația autoarei, o investigație bazată pe istoria compusă din mărturii orale și din documente indirecte, dar și un exercițiu de admirație critică privind legenda și persoana reală a Regelui Mihai, precum și situarea acestei personalități față de destinul sinuos și mișcător al Basarabiei. Pe lângă intenția informativă, volumul deține și o *formulă de restaurație a lumii* personale, a idealului de regim monarhic luminat, a unei perioade interbelice paradigmatică, dar și o proiectare întrucâtva literară a unei figuri ambivalente. „Regele devine astfel patrimoniu, un complex de reprezentări și repere culturale pe care le putem decanta creativ. Pentru mine înseamnă că am avut un trecut de bun-simț care cântărește mult în destinul nostru, o memorie împărtășită cu membrii unei națiuni cuprinse cândva într-un vast și impunător în plan european teritoriu, precum și un model de lider luminat, de prestigiu, unitar și integru moral, înrudit cu mai toate casele regale europene și, la care putem face referință, atunci când cerem și îi proiectăm societății normalitatea, începând chiar de la capii ei” (p. 233).

Structurat ca o monografie deschisă, opul se deschide cu unele nedumeriri și îndoieli care țin, în cele din urmă, și de autobiografie, această cercetare *sui-generis* pornind de la propriile întrebări despre statura istorică reală a regelui Mihai, și despre ipostazele regalității, în genere, cu trimitere inclusiv la literatura populară. De altfel, temerara finalitate de a *acoperi golul imens din memoria concetățenilor (basarabeni)* se susține prin repetatele apeluri la izvoarele scrise și nescrise, la evocările din epocă, la articolele din presa de atunci, pentru a întregi imaginea monarhului oarecum blurată și viciată de intemperii istorice. „Am continuat cercetarea și mi-am îmbogățit viziunea, am umplut biblioteca cu materiale, cu tomuri despre regii și reginele României în dorința neostoită de a găsi confirmări și repere. Numărul de autori și de cărți s-a dovedit impresionant. Peripețiile regelui Mihai la întoarcerea sa în România postdecembristă

după o lungă absență, nu doar fizică, dar și ca informație valabilă despre el, au detonat vii pasiuni polemice și au provocat o explozie de studii dedicate monarhiei românești, în general, și regelui Mihai, în particular.” (p. 12). În mod indirect, scriitoarea consideră că uitarea colectivă are funcția paradoxală de recuperare ulterioară a unor valori ocultate ori a unor simboluri căzute în dizgrație, din eroarea (in)voluntară a istoriei.

În aceeași ordine de idei, *Proiecțiile literare, atâtea câte există, constituie forme de rezistență la mecanismele de spălare a creierului ale istoriografiei oficiale și, totodată, mijloace de păstrare a memoriei* (p. 19). „Povestea” regelui Mihai în Basarabia, de-a lungul a șapte decenii, din 1935, de la ceremonia de sfințire a Catedralei Episcopale, și până la ultima sa vizită, din 2006, devine pretext de meditație culturală și de nostalgie retrospectivă pentru cercetătoarea Aliona Grati, într-un *itinerariu intelectual și emoțional* fără precedent. În cadrul acestui caleidoscop, cu accente mitice, și nuanțe ideologice, în sensul larg al cuvântului, se regăsesc diferite avataruri ale Regelui idealizat până la un punct: regele părinților, regele imaginarului colectiv, regele *in absentia*, revenirea regelui după Revoluția română din 1989. „În ansamblu, am optat pentru mobilitatea interdisciplinară. Rezultatele mai mult sau mai puțin sesizabile a ceea ce urmează se datorează metodelor elaborate de istoria culturală, istoria mentalităților, antropologia socială, studiul imaginarului, al creației orale și folclorului („de cabinet”). Totuși, centrul de greutate l-au alcătuit interogațiile proprii studiului literar. (...) Mai exact, mi-am propus să urmăresc reprezentarea regelui Mihai în literatura produsă de locuitorii de astăzi din raza geografică a fostei cândva provincii Basarabia aparținând Regatului României” (p. 26).

Unul dintre principalele capitole se intitulează chiar *Vizitele lui Mihai în Basarabia* și prezintă, mai întâi, aspecte din viața părinților regelui, Carol al II-lea și reginei Elena (de pildă, darul de nuntă, un mic palat, din partea localnicilor din Chișinău), trecând cu ușurință peste momentele controversate, precum și unele tablouri recompuse din memoria altora din

copilăria regală, căci *Se știe bine că atunci când e vorba de formele de amintiri literare nu pot fi trase linii de demarcație între relatarea istorică și fabulația legendei* (p. 27). Exegeta apelează, pe bună dreptate, la ideea bahtiniană de cronotop literar, care fixează cumva în desfășurarea mentalităților colective spațiul și timpul unei rememorări paradoxal prospective. Altădată este invocat Gilbert Durand, atunci când, în contrast cu privilegiata copilărie a lui Mihai I, se situează, cităm, descompunerea profanatoare a devenirii și a morții. Nu în cele din urmă, James George Frazer este autoritatea la care se raportează profesoara A. Grati când observă că sacralitatea și regalitatea sunt îngemănate, în chip de meta-narațiunii dominante. Între vizitele regale, marcante rămân cele din perioada celui de-al Doilea Război Mondial, dar și aceea de la 6 ianuarie 1940, făcută alături de tatăl său. Percutantă este și imaginea dintr-o fotografie conținând trei ipostaze ale regalității: Carol I, Ferdinand, Carol al II-lea. În acest context, se remarcă faptul că basarabenii au avut un adevărat cult pentru suverani, un soi de evlavie religioasă, etalate cu măsură bineînțeles, până când a intervenit opresiunea comunistă, cu interdicțiile ei.

Portretul idealizat al copilului, tânărului, și apoi al Marelui Voievod de Alba-Iulia se reliefează treptat, din trăsături de condei succesive, câteodată ușor ambivalente. *Principesa Elena a fost cea care s-a ocupat de educația prințului în cursul primilor ani. Ea credea în concepțiile britanice de formare a caracterului. L-a învățat ce înseamnă autocontrolul și respectul de sine. Religia ocupa un loc important în această educație.* (p. 51). Ținuta regală, dar și o anumită stângăcie, atitudinea spartană, dar și un fel de lejeritate, reținere sporită, dar și o relativă emfază romantică întregesc profilului tânărului principe, care rămâne, oarecum, veșnic tânăr în memoria colectivă, pentru simplul fapt că este obligat la abdicare la vârsta de numai 26 de ani. În altă ordine de idei, autoarea consideră, parafrazăm, că revizitarea trecutului face parte dintr-un ritual de autodefinire și este reîntregirea cea mai spirituală. *Calea regală de flori se preschimbă apoi într-un destin nefast, într-un parcurs sinuos al*

existenței, un fel de vină tragică ori de *hybris* care își găsește soluționare în revenirea tardivă a regelui în România prin anii '90, și apoi cu trecerea prin Basarabia.

Rotirea îndărăt a caleidoscopului istoric relevă vizita efectuată de regele Mihai la 31 octombrie 1942 la Chișinău, participarea lui la sfințirea Catedralei Mitropolitane „Nașterea Maicii Domnului”, care fusese consolidată și cu sprijinul financiar al casei regale, dar și la parada fastuoasă de atunci. Se mai semnalează, printre altele, că Mihai a luat parte la ceremonia de inaugurare a Expoziției „Dezrobirea Basarabiei” și la Muzeul Satului Basarabean, alături de regina-mamă și de alte personalități, precum și la dezvelirea Turnului Dezrobirii Basarabiei, care se afla aproape de satul Ghidighici. Mai înainte, deoarece *caleidoscopul are posibilități nebănuite*, prospective și, mai ales, retrospective, analistul culturii are grijă să pună în evidență episodul dureros al cedării Basarabiei din 1940. „Mihai devine Regele Mihai I, încoronat cu Coroană de Oțel. Din clasa sa egală, constituind o țară în miniatură, este silit să ia întreaga sa povară a responsabilităților față de țara sa mare, sfâșiata de uraganul schimbărilor istorice. Pierderea Basarabiei și a celorlalte teritorii a stat la baza resentimentelor populației române îndreptate asupra regelui Carol al II-lea, fiind considerat cel care a atras nefericirea asupra țării. Poporul și-a transferat iute simpatia asupra lui Mihai, a cărui încoronare a fost întâmpinată cu entuziasm” (p. 105).

Se pare că regele Mihai a inițiat prin anii '40 proiectul financiar „Împrumutul întregirii” pentru a contribui la refacerea unor biserici și construcții din Basarabia. Pe de altă parte, *tinerețea și frumusețea regelui de atunci devin tipare dominante ale memoriei oamenilor, sublimarea imaginii reale constituind un reper istoric peren, iar proiectarea într-o narațiune având conotații sacre revenind mereu în amintirea poporului, după cum explică cercetătoarea. De altfel, politicile culturale au contribuit și ele la modelarea spiritului și sensibilității basarabenilor față de regalitate* (p. 121). Autoarea prezintă, cu lux de amănunte, unele dintre fotografiile vremii, înserează mărturii orale, pline de coloratura tim-

pului, decupează secvențe din ziarele epocii ori fragmente din peliculele caselor de filme. „Filmul surprinde familia coborând din tren. Mai întâi, tânărul Mihai calcă peronul cu distincție, sprijinindu-și mâna pe spada prinsă în centiron. Regina-mamă Elena îl urmează cu eleganță sublimă. Ambii au o ținută sobră, în gestică lor se citește înalta calitate a stilului și a eticii aristocratice. Regele este îmbrăcat în uniformă de militar, decorată sumar. Regina poartă rochie în culori estompate, pardesiu și pălărie de fetru negre, la gât are salbă de perle. Ei gustă din pâinea și sarea oferite pe un platou de primarul Chișinăului. Apoi regele pornește de-a lungul peronului gării pentru a trece în revistă Garda de Onoare” (p. 125). Altădată, se amintește cum regele mergea la mănăstirea Curchi și lua ceaiul cu starețul de acolo, Teofilact Diaconu, și o dată a fost însoțit de o escortă de motocicliști, fapt inedit pentru oamenii locului. O ipostază modernă, palpabilă, familiară se îmbină, în context, cu ipostaza solemnă, ceremonială, aproape sublimă a maiestății, în toate sensurile.

În asidua căutare de modele, reprezentată în carte, valorile de *permanență* și *conservare* sunt frecvent asociate cu personalitatea regelui Mihai. Câteva elemente din imensul puzzle istoric la care a luat parte regele, ori la care a fost doar martor neputincios rămân anexarea Transnistriei, înaintarea armatei române dincolo de Bug și persecutarea evreilor. Alături de figura tutelară ușor ezitantă a lui Carol al II-lea apare și aceea controversată a mareșalului Antonescu. Din nefericire, *scurta și recea primăvară polară a democrației românești a fost curmată la 30 decembrie 1947, când s-a dat cale liberă infernului comunist* (p. 146). „Mihai s-a bucurat atunci de o mare susținere a românilor. Populația îl aclama cu entuziasm ori de câte ori ieșea la manifestări publice. Militarii, oamenii politici și ambasadorii occidentali îl priveau cu respect. Posturile de radio britanice spuneau lucruri frumoase despre el. Această solidaritate îi dădea tânărului rege o oarecare speranță că foarte curând se va reinstala liniștea în țară și toți se vor reface după război” (p. 146). Urmează apoi imaginea deprimantă a unui rege părăsit de Oc-

cident, lăsat în voia sortii, în pragul dictaturii comuniste care urma să se instaureze. Deznodământul era inevitabil: la 3 ianuarie 1948, regele Mihai și regina-mamă Elena, cităm, au plecat cu trenul în exil pentru o viață lungă, de o jumătate de secol. Încheind periplul omenesc al regelui, autoarea insistă asupra ultimei vizite regale din Basarabia, cu inaugurarea și slujba de sfințire a cimitirului din localitatea Țiganca, unde la 1941 se purtaseră luptele cele mai crâncene pentru reîntregirea țării. Cu toate că regele nu a declarat atunci mai nimic, *Era ceva ancestral în atitudinea și chipul lui. Figura ireproșabilă face impresia de adâncă și autentică gravitate morală (...). Fața îi este luminoasă și marcată de un profund sentiment de reculegere. Aerul misterios și dens din jurul lui fac un tot armonios cu bucuria oamenilor care îl ovaționează.* (p. 156).

Este interesant de observat că există unele momente de respirație exegetică, intitulate *În oglindă* în cadrul volumului, și care surprind nu numai personalitatea mozaicată a regelui Mihai, dar și chipul reginei Ana, consoarta sa, al reginei Elena, ale celorlalți regi care, prin contrast, ori în completare, aruncă unele reflexii relevante asupra portretului principal. De altfel, cartea nu este construită din punct de vedere strict cronologic, cât mai ales din perspectiva memoriei afective a românilor, într-un fel mai cuprinzătoare, și pe alocuri accidentată de spițele ostile ale istoriei. „Exilul, spunea regele, nu e climatul cel mai prielnic pentru practicarea marilor virtuți. Totuși, el a reușit să păstreze acolo o imagine onorantă a instituției dinastice. A jucat rolul unui lider onorific care a reprezentat unitatea emigrației politice, destul de pestrițe și conflictuale, beneficiind de un oarecare consens al conaționalilor săi, în acest sens. Mai mult chiar, Mihai I a fost recunoscut de mulți drept capul opoziției din exil, emblema libertății și a democrației, precum și simbolul speranțelor naționale.” (p. 163-164).

În capitolul *Mihailiada basarabenilor*, scriitoarea inserează câteva legende și plasmuri populare, într-o încercare de imagologie a personalității regelui Mihai, căci *Viața privată a regilor a fost mereu în centrul atenției, fiind*

dezbatută și exagerată de către supuși. Poporul generează și acum reprezentări mitizante despre regii săi ca în timpurile lui Alexandru cel Bun sau Ștefan cel Mare (p. 171).

Efectuând o dificilă operație de translare a imaginii regelui din istoria reală, atât cât poate fi omenește cunoscută din sursele indirecte, într-un aural *illo tempore*, din relatare în parabolă, din realitate în ficționalitate, cartea se impune prin stilul liber, pe alocuri colocvial, în sensul bun al cuvântului, prin propunerea de istorie deschisă, acribia științifică neconvenind intenției de a lăsa receptorilor libertatea de cugutare asupra acestui subiect ofertant și delicat deopotrivă. Inclusiv episodul reîntoarcerii fragmentate a regelui Mihai într-o Românie aproape liberă după anii '90 este lăsat să fie filtrat până la capăt prin conștiința cititorului... Cartea se termină simplu și solemn, în același timp, cu imaginea funeraliilor regale din 5 decembrie 2017 cu care, consideră cercetătoarea, se încheie o epocă întreagă.

Ultima secvență, *Regele Mihai despre Basarabia*, reprezintă o micro-sinteză a situației diacronice a acestei personalități față de tribulațiile istorice din destinul basarabean. Distilând, din multitudinea amintirilor omenești, două fațete ale aceluiasi rege, una *temporală*, și cealaltă *imuabilă*, și după terminologia lui Ernst H. Kantorowicz,

din studiul *Cele două corpuri ale regelui*, o ipostază naturală și una politică (*humanitas* și *divinitas*), autoarea de studii culturale și imagologice A. Grati cizează efigia căzută în uitare a regelui Mihai, îi conferă autenticitate și oarecare strălucire, și mai ales lansează o rampă *sui-generis* care conectează perioadele antebelică, interbelică și postbelică, îngemănate, cu receptarea uneori precară din partea postmodernității. Convinșă fiind că *Regia maiestas non moritur*, profesoara habilitată în filologie recuperează trăsăturile regale, în sens larg al cuvântului, și dintr-o necesitate acerbă de modele care se conturează în actualitate, în încercarea de impunere a unei noi paradigme socio-culturale, reliefată ca metamodernism: *politețea, curtoazia, concilierea, seriozitatea, sobrietatea, modestia, delicatețea, smerenia, demnitatea, măreția, simțul datoriei, patriotismul, capacitatea de a crea și realiza proiecte economice și politice naționale*. (p. 233). Colecția de evocări literaturizate propuse de cercetătoare constituie modalitatea cea mai convingătoare de a accede întrucâtva la trecut și de a reconfigura, în bună parte, cele viitoare. „Regele Mihai și Basarabia” este o carte necesară în peisajul culturologiei de astăzi, dar și în genere, când monarhiile europene sunt în prefacere, iar democrațiile tradiționale sunt cumva amenințate de un Big Brother de la Răsărit...

